

Matematické programování

6. března 2023

- 1 Linerární programování
- 2 Celočíselné programování

- Řada rozvrhovacích problémů může být formulována jako matematické programy
- Lineární programování, nelineární programování, celočíselné programování
- Předměty
 - PV027 Optimalizace
 - ESF:MPM_OMVE Optimalizační metody eitem PřF:M0160 Optimalizace

- Lineární program (LP)

Minimalizace $c_1x_1 + c_2x_2 + \dots + c_nx_n$

za předpokladu

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \geq b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n \geq b_2$$

...

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n \geq b_m$$

$$x_j \geq 0 \text{ pro } j = 1, \dots, n$$

$$x_j \in \mathbb{R} \text{ pro } j = 1, \dots, n$$

V maticovém zápisu: minimalizace $\bar{c}\bar{x}$

za předpokladu $A\bar{x} \geq \bar{b}$

$$\bar{x} \geq 0$$

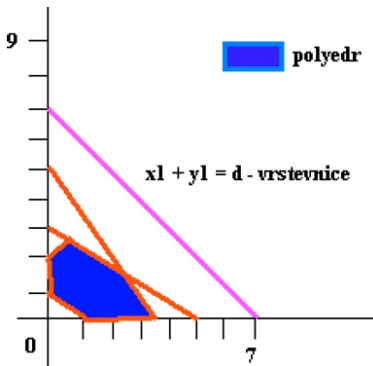
Lineární programování: příklad

- Výrobce vyrábí 3 výrobky A, B, C, na které spotřebuje materiál M a pracovní dobu P
- Maximalizujeme denní "Zisk" za předpokladu, že platí:
 - zisk z 1 kusu A = 500 Kč, spotřebujeme 4M a 2P.
 - zisk z 1 kusu B = 800 Kč, spotřebujeme 1M a 5P.
 - zisk z 1 kusu C = 300 Kč, spotřebujeme 2M a 1P.
 - přitom platí denní omezení materiálu $M \leq 30$ kusů a pracovních hodin $P \leq 48$ hodin (např. 6 lidí pracujících 8 hodin denně)
- Jak lze použít obecný LP vzorec?
 - $\max(\text{Zisk}) = 500 \cdot A + 800 \cdot B + 300 \cdot C$ ($c_1 = 500, x_1 = A, \dots$)
 - $4 \cdot A + 1 \cdot B + 2 \cdot C \leq 30$ (omezení materiálu)
 - $2 \cdot A + 5 \cdot B + 1 \cdot C \leq 48$ (omezení prac. hodin)
- Jak bude vypadat výsledek? V jakých proměnných budeme mít uloženou odpověď na naši otázku? Co budou vyjadřovat?
- Bude to použitelné v praxi?
- Max vs. min není problém, neboť platí:
 $\max f(x) = -\min(-f(x))$ pro $x \in \mathbb{R}^n$

Lineární programování: metody řešení

- Pro malé 2D, 3D problémy si často vystačíme s grafickým řešením
 - cíl je rovnice s parametrem = vrstevnice v ploše
 - omezení jsou poloroviny
 - oblast řešení je průnik polorovin (polyedr, tj. mnohostrán)
 - řešení je průnik rovnice s parametrem a vzniklého polyedru

- Simplexová metoda
 - efektivní nalezení řešení
 - většinou polynomiální čas
 - použití v praxi pro řešení rozsáhlých problémů
- Elipsoidová metoda
- Metoda vnitřních bodů

- Celočíselné programování (integer programming IP)
 - lineární programování + všechny **proměnné celočíselné**
- Mixed-integer programming (MIP)
 - použity celočíselné i reálné obory hodnot proměnných
- Mnohem obtížnější než lineární programování
- Pro rozvrhování mnohem užitečnější

- Pracuje se s LP relaxací celočíselného programu, tj. z celočíselného programu jsou odstraněna omezení požadující řešení z oboru celých čísel a řešíme lineární programy a řešíme lineární programy
- Metoda řezné roviny (cutting plane)
 - generována přídavná lineární omezení (řezné roviny), která musí být splněna v celočíselném řešení
 - přídavná omezení zužují množinu přípustných řešení při zachování celočíselných řešení
 - řešení LP relaxace celočíselného programu s přídavnými omezeními
 - pokud nenalezeno řešení celočíselné, přidáváme další řezné roviny a opakujeme postup
- Metoda větví a mezí (branch and bound)
 - větvení na rozhodovacích proměnných ($x_j = r$ v LP řešení pak přidáme $x_j \leq \lfloor r \rfloor$, $x_j \geq \lceil r \rceil$)
 - lineární programy s přidávanými omezeními poskytují hranice (meze)
- Hybridní metody
 - kombinace různých metod
 - např. kombinace metody větví a mezí a řezných rovin (branch and cut)

Ukázka problému: rozvrhování směn

- **Směna:** množina period, kdy zaměstnanec pracuje
 - často je směna chápána jako množina po sobě jdoucích period
 - př. denní směna 6:00-18:00, noční směna 18:00-6:00
- **Problém rozvrhování směn**
 - cyklus je dán předem
 - např. 1 den je cyklus, časová jednotka (perioda) je hodina
 - je dáno několik vzorků směn s odlišnou cenou
 - cíl je minimalizovat celkovou cenu
- Problém si popíšeme jako matematický celočíselný program

$$\text{minimalizace} \quad \sum_{j=1}^n c_j x_j$$

$$\text{za předpokladu:} \quad \sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \geq b_i \quad \forall i : 1 \leq i \leq m$$

$$x_j \geq 0 \quad \forall j : 1 \leq j \leq n$$

$$x_j \in \mathbb{Z} \quad \forall j : 1 \leq j \leq n$$

Formulace problému a řešení

- m period (hodin)
 - př. od 10:00 do 21:00
- V periodě $i, i = 1, \dots, m$ je potřeba b_i zaměstnanců
 - př. 10:00: 3, 11:00: 4, 12:00 6, ...
- n vzorků směn
 - př. 10:00–18:00, 13:00–21:00, 18:00–21:00, ...
- Každý zaměstnanec přiřazen právě jednomu vzorku
- Vzorek směny j je vektor $(a_{1j}, a_{2j}, \dots, a_{mj})$ sloupec matice \mathbb{A}
 - $a_{ij} = 1$: i je pracovní perioda
 - $a_{ij} = 0$: jinak
 - př. směna 18:00–21:00 odpovídá $(0,0,0,0,0,0,0,0,1,1,1)$ pro 10:00–21:00
- Cena přiřazení zaměstnance na směnu j : c_j
- x_j : proměnná reprezentující počet zaměstnanců přiřazených ke směně j
- Cíl: minimalizace celkové ceny přiřazených zaměstnanců
- **Problém je NP-těžký**, nicméně
 - \mathbb{A} má speciální tvar, kde směna je dána jako kontinuální posloupnost 1
 - platí: řešení tohoto lineárního programu je vždy celočíselné

Příklad rozvrhování směn v obchodě

- Obchod otevřen od 10:00 do 21:00
- 5 vzorků (typů) směny

Vzorek	Doba	Hodin	Cena
1	10-18	8	50
2	13-21	8	60
3	12-18	6	30
4	10-13	3	15
5	18-21	3	16

- Požadavky na počet zaměstnanců v obchodě

Hodina	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Počet zaměstnanců	3	4	6	4	7	8	7	6	4	7	8

- Lineární relaxace

$$\bar{c} = (50, 60, 30, 15, 16)$$

$$A =$$

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$\bar{b} =$$

$$\begin{bmatrix} 3 \\ 4 \\ 6 \\ 4 \\ 7 \\ 8 \\ 7 \\ 6 \\ 4 \\ 7 \\ 8 \end{bmatrix}$$

- Řešení $(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5)$
 $= (0, 0, 8, 4, 8)$

Omezující podmínky

6. března 2023

- 3 Problém splňování podmínek

Omezení (*constraint*)

- Dána

- množina (doménových) proměnných $Y = \{y_1, \dots, y_k\}$
- konečná množina hodnot (doména) $D = D_1 \cup \dots \cup D_k$

Omezení c na Y je podmnožina $D_1 \times \dots \times D_k$

- omezuje hodnoty, kterých mohou proměnné nabývat současně

- Příklad:

- proměnné: A, B
- domény: $\{0,1\}$ pro A $\{1,2\}$ pro B
- omezení: $A \neq B$ nebo $(A,B) \in \{(0,1), (0,2), (1,2)\}$

- Omezení c definováno na y_1, \dots, y_k je **splněno**,
pokud pro $d_1 \in D_1, \dots, d_k \in D_k$ platí $(d_1, \dots, d_k) \in c$

- příklad (pokračování): omezení splněno pro $(0, 1), (0, 2), (1, 2)$, není splněno pro $(1, 1)$

Problém splňování podmínek (CSP)

Dána

- konečná množina **proměnných** $V = \{v_1, \dots, v_n\}$
- konečná množina hodnot (**doména**) $D = D_1 \cup \dots \cup D_n$
- konečná množina **omezení** $C = \{c_1, \dots, c_m\}$
 - omezení je definováno na podmnožině V

Problém splňování podmínek je trojice (V, D, C)
(*constraint satisfaction problem CSP*)

Příklad:

- proměnné: A, B, C
- domény: $\{0,1\}$ pro A $\{1\}$ pro B $\{0,1,2\}$ pro C
- omezení: $A \neq B, B \neq C$

Řešení CSP

- přiřazení hodnot všem proměnným, které splňuje všechna omezení
- $(d_1, \dots, d_n) \in D_1 \times \dots \times D_n$ je **řešení** (V, D, C)
 - pro každé $c_i \in C$ na v_{i_1}, \dots, v_{i_k} platí $(d_{i_1}, \dots, d_{i_k}) \in c_i$

- Příklad:
 - $D_a = \{1, 2\}, D_b = \{1, 2, 3\}$
 - $a < b$

⇒ hodnota 1 může být z D_b bezpečně vyřazena
- Podmínky se používají **aktivně pro odstranění nekonzistencí** z problému
 - nekonzistence = hodnota, která nemůže být součástí žádného řešení (nesplňuje nějakou podmínku)
- Tato tzv. **filtrace domén** je realizována procedurou REVISE, kterou má každá podmínka

Hranová konzistence (*arc consistency AC*)

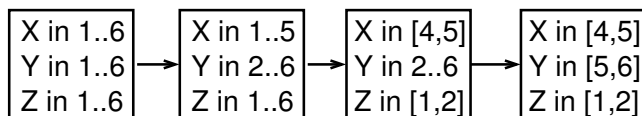
- Říkáme, že podmínka je **hranově konzistentní**, pokud pro každou hodnotu každé její proměnné existuje kombinace hodnot pro další proměnné v podmínce tak, že je podmínka splněna
Říkáme, že **hodnota je podporována/má podporu**.
- REVISE procedura pro hranovou konzistenci odstraní z domén proměnných všechny hodnoty, které nemají podporu
- Příklad: $A=B+C$ je hranově konzistentní pro $B, C \in \{1,2\}$, $A \in \{2,3,4\}$ (hodnota 3 proměnné A má např. podporu (3,1,2) pro (A,B,C))
 $A \neq B$ je hranově konzistentní pro $A \in \{0,1\}$, $B \in \{1,2,3\}$
 $A=B$ není hranově konzistentní pro $A \in \{1,2,3\}$, $B \in \{1,2\}$ (hodnota 3 proměnné A není podporována)
- **CSP je hranově konzistentní**, pokud jsou všechny podmínky hranově konzistentní.

Zajištění hranové konzistence

- Jak zařídit hranovou konzistenci v CSP?
- Každá podmínka musí být zrevidována
- Příklad:

$X \text{ in } 1..6, Y \text{ in } 1..6, Z \text{ in } 1..6, X < Y, Z < X-2$

$X < Y$ $Z < X-2$ $X < Y$

- Stačí to?
- ⇒ Nestačí ale zrevidovat každou podmínku pouze jednou
- Revize je potřeba opakovat, dokud se mění doména nějaké proměnné (algoritmus AC-1)

Hranová konzistence prakticky

- Použijeme **frontu proměnných** se změněnou doménou.
 - uživatelé mohou pro každou podmínku specifikovat, kdy se má provést její revize v závislosti na typu změny domény
- Vychází z algoritmus AC-3 (pracuje s frontou podmínek k revizi) a je nazývaný AC-8 (pracuje s frontou proměnných)
- **procedure** AC-8(V,D,C)
Q := V
while Q neprázdná **do**
 vyber v z Q
 for c ∈ C takovou, že v je omezeno c **do**
 D' := c.REVISE(D)
 if (libovolná doména v D' prázdná) **then return**(fail,D')
 Q := Q ∪ {u ∈ V | D'_u ≠ D_u}
 D := D'
return(true,D)
end AC-8
- Poznámka: do fronty vkládáme jen ty proměnné, které tam ještě nejsou
 - revize se pro ně provede, protože už ve frontě jsou

Příklad: sudoku

			2		5			
	9					7	3	
		2			9		6	
2						4		9
				7				
6		9						1
	8		4			1		
	6	3					8	
			6		8			

Přiřaď prázdným polím čísla tak, že:
čísla odlišná na řádku, ve sloupci a v bloku

Prohledávání/přirázování

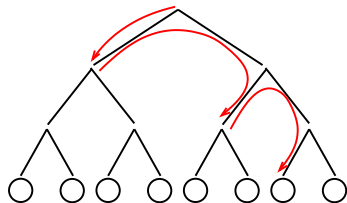
Konzistenční techniky jsou (obvykle) neúplné

⇒ potřeba prohledávací algoritmus, který vyřeší "zbytek"

- př. $X \in 1..2, Y \in 1..2, Z \in 1..2, X \neq Y, Y \neq Z, X \neq Z$
AC neodstraní žádnou hodnotu ale problem je nekonzistentní

Přirázování (*labeling*)

- prohledávání do hloubky (DFS/BT)
 - přiřadit hodnotu do proměnné
 - propaguj = udělej problém lokálně konzistentní
 - vrať se v případě neúspěchu

- $X \in 1..5 \quad \equiv \quad X=1 \vee X=2 \vee X=3 \vee X=4 \vee X=5$

Obecně: **prohledávací algoritmus řeší zbylé disjunkce**

- $X=1 \vee X \neq 1$ standardní přiřazování
- $X < 3 \vee X \geq 3$ dělení domén
- $X < Y \vee X \geq Y$ uspořádání proměnných

- Prohledávání do hloubky je kombinováno s AC, které omezuje prohledávaný prostor
- Technika pohledu dopředu (MAC)
- **procedure** labeling(V, D, C)
if (všechny proměnné z V přiřazeny) **then return** V
vyber dosud nepřirazenou proměnnou x z V
for (každou hodnotu v z D_x) **do**
 (TestOk, D') := consistent($V, D, C \cup \{x=v\}$)
 if TestOk=true **then** $R :=$ labeling(V, D', C)
 if $R \neq \text{fail}$ **then return** R
return fail
end labeling
- Před labeling je spuštěn iniciální běh konzistenčních algoritmů, aby byla zajištěna iniciální konzistence

Jaká proměnná má být ohodnocena první?

- princip prvotního neúspěchu (*first-fail*)
 - preferuj proměnnou, jejíž přiřazení je nejobtížnější
 - např. proměnné s nejmenší doménou:
doména se snadněji vyprázdní
 - nebo proměnné s nejvíce podmínkami: pro proměnné s více podmínkami je obecně obtížnější nalézt hodnotu proměnné
- definuje tvar **prohledávacího stromu**
 - výběr proměnné s malou velikostí domény: malé větvení na této úrovni
 - výběr proměnné s velkou velikostí domény: velké větvení na této úrovni

Jaká hodnota má být vyzkoušena první?

- princip prvotního úspěchu (*succeed-first*)
 - preferuj hodnoty, které nejspíše patří do řešení
 - např. hodnoty s nejvíce podporami v okolních proměnných
 - tato heuristika je obvykle problémově závislá
- definuje **pořadí procházení větví**